

UDK 262.12 Strossmayer, J. J.
265.5
Pregledni članak
Primljeno 8. 4. 2013.
Prihvaćeno 25. 11. 2013.

Problematika braka i obitelji u okružnicama i poslanicama biskupa J. J. Strossmayera

Drago Iličić*

Sažetak

Kada se o Strossmayeru govori kao o meceni, političaru, govorniku i prosvjetitelju, onda je to o čemu su mnogi čuli ili čitali. Kako laici, tako i klerici znaju da je Strossmayer bio iznimno angažiran biskup. Čini se da je upravo njegova biskupska služba sustavno manje vrednovana u govorima ili pisanim raspravama. Stoga je prvotna namjera ovoga rada približiti jedno od područja Strossmayerova djelovanja kao biskupa, i to putem pisane komunikacije sa svećenstvom i vjernicima. Biskupova pisana riječ predstavlja se kroz razmišljanja, pozive, poticaje i odredbe biskupijskomu svećenstvu putem okružnica i poslanica, a vezana je uz problematiku braka i obitelji. Analizom okružnica i poslanica može se jasno iščitati koji su prema Strossmayeru temelji uspješnoga braka i stabilne obitelji i koje su zamke tadašnjega društva kojima se pokušavaju razoriti kršćanski smisao braka i obitelji. U konačnici, biskup jasno stavlja na dušu svećenicima koje sve pastoralno–katehetsko–liturgijske korake trebaju poduzimati u zaštiti braka i obitelji, a time i Crkve u cjelini. Ti biskupovi napuci i savjeti u mnogome bi mogli i trebali vrijediti i danas. Stoga tijekom proslave Godine vjere, ovaj rad želi ukazati na važnost vjere koja se ogleda u kršćanskome braku i obitelji te potrebu trajne skrbi Crkve za njegovu kvalitetu. Kao podloga tomu razmišljanju služi Strossmayerova skrb oko toga.

Ključne riječi: biskup Strossmayer, svećenici, vjernici, kršćanski brak, obitelj, okružnice, poslanice

Uvod

Apostolskim pismom *Vrata vjere* papa Benedikt XVI. proglasio je Godinu vjere koja traje od 11. listopada 2012. do 24. studenoga 2013. godine. Prigoda je to da se u Katoličkoj Crkvi ponovo progovori o vjeri koja je istinska potreba svakoga čovjeka, ali koja današnjem čovjeku treba biti predstavljena na njemu jasan način.

* Dr. sc. Drago Iličić, ravnatelj Osnovne škole Antun Gustav Matoš u Vinkovcima. Adresa: Ohridska 21, 32100 Vinkovci, Hrvatska. E–pošta: drago.ilicic@skole.hr

Godina vjere prilika je za malen povijesni osvrt na biskupa Strossmayera i njegovu pisanu riječ u kojoj je ocrtao ulogu svećenika u očuvanju vjere na području braka i obitelji. Biskup Josip Juraj Strossmayer¹ često je za vrijeme biskupske službe pisao o braku i obitelji. U ovome radu prate se njegovi zapisi u okružnicama i poslanicama u kojima potiče svećenike na pouku vjernika o tim pitanjima, nalaže određene postupke u konkretnim situacijama i daje određene savjete. Analizirat će se Strossmayerove važnije pastoralne okružnice i poslanice izvan korizmenoga vremena te sve one koje su bile pisane u korizmeno vrijeme, a govore o kršćanskome braku i obitelji.²

Promatrajući okružnice i poslanice u cjelini, treba naglasiti da je to bio redoviti način i oblik pismenog komuniciranja onoga vremena. Okružnice su i danas prisutan službeni oblik kojim se biskupi obraćaju svećenicima i vjernicima svojih biskupija. Poslanice se također rabe kao način pismenoga komuniciranja, ali u rjedim slučajevima i više su prigodnoga karaktera. U početku Strossmayerova biskupovanja još nije postojao drugi način pisanja do biskupova osobnoga pisanja pisma³ ili diktiranja tajniku⁴, a onda su tako napisani tekstovi slani župama.⁵ Dužnost je svakoga župnika bila prepisati primljeni tekst u posebnu knjigu pod nazivom »Zapisnik okružnica«, a zatim primljeni tekst poslati dalje, kako bi svaka župa u biskupiji primila tekst i zapisala ga.⁶ Takav se način prenošenja biskupovih okružnica zadržao do 1873. godine kada je počelo tiskanje *Glasnika biskupije Đakovačko Srijemske*. U njemu su od 1873. godine tiskane biskupove okružnice i poslanice. Od tada se uvećava i broj stranica korizmenih pisma. Kako se uvećao broj stranica i sadržaj, uslijedila je i višekratno ponovljena biskupova naredba da se korizmena pisma (okružnice i poslanice) pročitaju i protumače vjernicima, bilo u cijelosti ili samo važniji dijelovi.⁷ Sam naziv glasila — *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske* — rabljen je do 1878. godine, kada

1 Usp. M. Pelozo, Pastoralno djelovanje biskupa Strossmayera, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 92 (1964), br. 2, str. 32. Josip Juraj Strossmayer rođen je 04. 02. 1815. godine u Osijeku. Umro je 08. 04. 1905. u Đakovu i sahranjen je u kripti đakovačke katedrale.

2 Okružnice su službena pisma koja je biskup Strossmayer zbog različitih potreba i u različito vrijeme pisao i slao svećenicima i vjernicima. Najčešće su to određene obavijesti ili odredbe. Većinom su sadržajno kratke. Nešto drukčijeg su karaktera one koje su slane u korizmeno vrijeme jer su osim službenoga i obvezujućeg dijela sadržavale Strossmayerova razmišljanja, preporuke i savjete za određeno područje pastoralnoga života i djelovanja svećenika s jedne strane, kao i preporuke, savjete i tumačenja određenih sakramenata, svetkovina, duhovnosti i uopće vjerničkoga života vjernicima s druge strane. Ove su okružnice i sadržajno mnogo opširnije. Što se tiče poslanica, njih je vrlo malen broj (svega devet) i one su pisane samo u korizmeno vrijeme. Sadržajno su istovjetne korizmenim okružnicama. To znači da Strossmayer u njima obrađuje redovito jedan predmet, rijetko dva ili tri.

3 Usp. A. Spiletak, *Strossmayer i pape*, I–III, Đakovo, 1925–1934, str. 54.

4 Usp. *isto*, str. 70.

5 Usp. A. Šuljak, *Glasnik/Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije utemeljen da usmjerava, potiče i bilježi život i djelovanje mjesne Crkve*, u: *Diacovensia*, 6 (1998) 1, str. 20.

6 Usp. *isto*, str. 21.

7 U korizmenim pismima iz 1879., 1881., 1893. i 1900., nalazimo izričitu biskupovu naredbu da se pastirsko pismo u cijelosti pročita i protumači vjernicima tijekom korizme, a u Korizmenim pismima iz 1882. i 1887., nalazimo istu naredbu, ali samo za važnije dijelove pisma.

se glasilo počelo tiskati pod nazivom *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*. Taj se opet naziv koristio do 1949. godine kada je ponovo promijenjen i preimenovan u *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*. Pod tim imenom izlazio je do 2008. godine i proglašenja Đakovačko–osječke nadbiskupije, da bi od tada bio naslovljen *Vjesnik Đakovačko–osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*. Vjesnik i danas izlazi u Đakovu kao službeno glasilo Đakovačko–osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije.

1. Kršćanski brak

Biskup Strossmayer u nekoliko korizmenih pisanih obraćanja svećenicima i vjernicima nastoji istaknuti važnost kršćanskoga braka. Povod je za to nalazio u društvenim događanjima unutar Europe u 19. stoljeću. To se u prvome redu odnosilo na kontinuirane napade na katoličku vjeru i njezina otajstva, a onda i na rušenje tradicionalne slike braka i obitelji. Svjestan je činjenice da opstojnost jednoga naroda ovisi o opstojnosti obitelji i njezina unutarnjega ustrojstva utemeljenog na sakramentu ženidbe. Stoga je svojim korizmenim obraćanjima poticao svećenike na neprestano zalaganje u poučavanju vjernika oko važnosti i uzvišenosti kršćanskoga braka.

1.1. Svetost braka

U govoru o kršćanskoj braku u Korizmenoj okružnici iz 1878. godine Strossmayer stavlja naglasak na svetost, jednost i nerazrješivost braka.⁸ Izvor kršćanskoga braka svetost je koja rada jedinstvo, a to dvoje trajno povezuje nerazrješivost. Prema Strossmayerovome mišljenju nedvojbeno je da svetost leži u naravi samoga braka, a dokaze za to nalazi u Svetome pismu koje i u Starom i u Novom zavjetu govori o svetosti braka koju joj sam Bog daje.⁹

Prvi se ozbiljan udar na svetost braka, u smislu njegovoga izvorišta u Bogu, počeo događati upravo u Strossmayerovo vrijeme. Pojavile su se težnje za ukidanjem braka kao sakramenta i sklapanjem samo civilnoga braka. Biskup stoga upozorava svećenike da sada više nego ikada prije vjernicima trebaju tumačiti svetost i otajstvenost kršćanskoga braka.¹⁰ Dužnost je svećenika trajno tumačiti vjernicima kako je obitelj na neki način kućna crkva i da je Isus u procesu otkupljenja ljudskoga roda došao među ljude i živio u konkretnoj obitelji te time posvetio svaku obitelj, a svojom ljubavi prema Crkvi postavio temelj sakramentalnosti braka i model bračnih odnosa. Svećenicima je poručio: »*Stoga puku upravo uciepititi moramo u dušu ljubav i privrženost prema svetomu otajstvu ženidbenom toliko da ga od njega nikaki zakoni i nikaki zavodi odvratiti kadri nisu.*«¹¹

8 Usp. J. J. Strossmayer, Korizmena okružnica od 4. veljače 1878, u: *Glasnik biskupije Đakovačko Srijemske*, 6 (1878), br. 4, str. 25–47.

9 Usp. *isto*, str. 27–28.

10 Usp. *isto*, str. 28.

11 *Isto*, str. 30.

Izdvajamo još neke savjete svećenicima:¹²

- neka ništa ne propuštaju što bi moglo pomoći da se vjernici uvjere u svetost ženidbe;
- vjenčanje neka uvijek obavljaju ozbiljno i svečano;
- nužno je vratiti u praksu stari običaj vjenčavanja tijekom mise;
- neka nikada ne obavljaju ženidbeni čin bez homilije prisutnima u kojoj glavna misao treba biti svetost braka;
- neka jedan dio homilije posvete i plodnosti braka jer je u posljednje vrijeme i na tome području mnogo predrasuda i nepravdi.

Pišući 1887. godine Korizmenu poslanicu,¹³ biskup Strossmayer u drugome dijelu poslanice, gdje govori o Crkvi, spominje i svetost kršćanskoga braka. Svetost je kršćanskog braka, prema biskupu, neraskidivo vezana uz čistoću i nerazrješivost, a to je upravo ono što mnogima smeta te nastoje prikazati tako nešto kao zastarjelo, istodobno propagirajući rastavu crkvenoga braka i sklapanje novoga, civilnog.¹⁴

Moguće je uočiti da je Strossmayer duboko zabrinut društvenim događanjima koja se uvlače i u kršćanska poimanja vjernika i iskrivljuju sliku o svetosti braka. Zato potiče svećenike na jače pastoralno djelovanje, kako bi se narod održao u ispravnome pogledu na bitnu vrijednost kršćanskoga braka, a to je svetost koja se ne može postići civilnim ugovorom, nego samo sakramentalnim činom.

1.2. Jednost braka

Tumačeći *jednost* braka,¹⁵ biskup Strossmayer poziva se na Sveto pismo (Mt 19) gdje Isus Židovima jasno poručuje da je jedna od bitnih sastavnica braka jednost i da se ničim ne može i ne smije zadirati u taj dio bračne veze. Navodi kako završava pokušaj promjene takvoga stava spominjući Henrika VIII. koji je svojim grijehom s više ženidbi bio povod odcjepljenja Crkve u Engleskoj od Rima.¹⁶ Strossmayer upozorava Hrvate da ne traže takve grješne primjere po svijetu, nego neka samo pogledaju krajeve preko Une i Save te se osvjedoče o grijesima poligamije.¹⁷ Da se ti negativni utjecaji ne bi proširili u hrvatske krajeve, biskup Strossmayer poručuje svećenicima da im je pastoralna dužnost u povjerenome narodu čuvati jedinstvo ženidbe i sve što je uza nj vezano. Svjestan da je već puno puta o tome govorio, ponovo piše: »*Oprostite, braćo i prijatelji, što*

12 Usp. *isto*, str. 32–33.

13 Usp. J. J. Strossmayer, Korizmena poslanica od 4. veljače 1887, u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, 15 (1887), br. 3, str. 72–81.

14 Usp. *isto*, str. 80.

15 Usp. J. J. Strossmayer, navedena Korizmena okružnica od 4. veljače 1878, str. 33–41.

16 Usp. *isto*, str. 34.

17 Usp. *isto*, str. 34–35. Spominjući krajeve preko Une i Save, biskup misli na bosanskohercegovačke prostore u kojima je muslimanski narod u većini. Po muslimanskome zakonu dopuštena je poligamija. Zbog tog zakona u opasnosti su Hrvati u Bosni. Stoga biskup iznosi svoj stav da je sramota što je kršćanska Europa dopustila da kršćani u Bosni budu pod muslimanskim zakonima, koji su u opreci s Evandeljem.

jednu ter istu stvar toliko put ponavljam. Ponavljam ju, jer je od neizmjerne važnosti za sreću i napredak naroda našega.«¹⁸

U odnosu na jednost braka, Strossmayer savjetuje svećenicima da naročito upozoravaju puk na neke stvari:¹⁹

- kršćanski će brak odgovoriti uzvišenoj svojoj svrsi i sačuvati jednost kada mladenci ulaze u brak u stanju nevinosti. To je glavni uvjet ljubavi, sloge i vjernosti u braku;
- nužno je puk poučiti da je bitno u ženidbenim odlukama uvijek sačuvati čistu i plemenitu namjeru;
- uvijek mladima, a pogotovo mladencima, treba navoditi primjer svete obitelji.

Vjera i crkveni zakon prema Strossmayeru najvažnija su mjerila za rješavanje problema vezanih za jednost u braku. Iznosi svećenicima potrebu savjetovanja puka u ženidbenim pitanjima, vođenja računa o jedinstvu vjere, odnosno da vjernici vode računa prilikom odabira bračnoga druga da budu jednake vjere jer je to jedan od bitnih uvjeta za sklad i ljubav u braku.²⁰

Pri kraju izlaganja spominje svećenicima da obrate pozornost na neke nedostatke u pogledu bračnoga jedinstva koje se u novije vrijeme događaju više nego ranije, a to su:²¹

- svojevoljna razdvajanja i prilježništva,
- »pogubna« načela koja su strana vjeri, krive nauke i »smutljiv« život, a u narod ulaze od doseljenih stranaca
- gradski običaj da se sve više vremena provodi na mjestima javnih zabava, u prvom redu muškarcu u kavanama.

Strossmayer pokazuje primjerima da se u hrvatske krajeve uvuklo dosta nedostataka pa je nužno da svećenici kao pravi pastiri bdiju nad narodom i pravilno ga usmjeravaju.

1.3. Nerazrješivost braka

Treća je bitna komponenta kršćanskoga braka nerazrješivost koju biskup Strossmayer tumači kao naravnu posljedicu svetosti i jednosti braka.²² Strossmayer podsjeća da se ženidbena privola daje do smrti i da supružnici uvijek trebaju biti toga svjesni. Isto tako, biskup poznaje i priznaje pojedine neredovite i teške situacije u kojima nedužna strana trpi i nije u mogućnosti ostvariti životni cilj. No i u takvome slučaju ne dopušta različita tumačenja, nego ostaje dosljedan crkvenome nauku o nerazrješivosti.²³

18 Usp. *isto*, str. 35.

19 Usp. *isto*, str. 36.

20 Usp. *isto*, str. 37.

21 Usp. *isto*, str. 39–40.

22 Usp. *isto*, str. 41–47.

23 Usp. *isto*, str. 42.

Ističe da se preljub kao uvjet za potpunu rastavu bračne veze, makar i u korist nevine strane, ne može prihvatiti, budući da bi se to moglo zlouporabiti od strane nesavjesnih pojedinaca koji bi se njime koristili kada bi željeli razvrgnuti brak.²⁴ Preporučuje svećenicima da budno čuvaju i u svakom slučaju vjernicima savjetuju nerazrješivost kršćanske ženidbe. Isto tako, neka im tumače sve dužnosti koje proistječu iz ženidbenoga veza.

Nastojeći što bolje osvijetliti tu problematiku, Strossmayer navodi čest problem koji se pojavljuje u gradovima, a radi se o ljudima kojima je dosadila ženidbena veza te odlaze u druge susjedne zemlje, prelaze na novu vjeru i sklapaju novu ženidbu.²⁵ Takve slučajeve u svojim župama svećenici trebaju prijaviti crkvenim vlastima kako bi se problem riješio. Istodobno, svećenici trebaju revno tumačiti crkveni nauk o nerazrješivosti ženidbe vjernicima pazeći da: »*U nikakvom slučaju ne smije puk kršćanski ne znati, da slični brakovi ostaju uvijek pred Bogom i crkvom pravo bogogrđe na neizrečenu štetu obitelji i države.*«²⁶

Kako bi što bolje ispunili svoju svetu dužnost zaštite nerazrješivosti braka, biskup Strossmayer svećenicima savjetuje dvije stvari:²⁷

1. Svećenici trebaju pokazivati ljubav i žrtvovati se za puk koji im je povjeren.
2. Da bi uspjeli obraniti ženidbeno otajstvo od raznih nevjerstava, ljudskih pokvarenosti i lakoumnosti, nužno je da sami budu neporočni.

Problematika nerazrješivosti ženidbe u Strossmayerovo doba bila je trajno aktualna, o čemu svjedoči i biskupova Korizmena okružnica šest godina kasnije, upućena svećenicima i vjernicima.²⁸ Okružnica ima dva dijela. Osobito je zanimljiv drugi dio koji izričito govori o problematici nerazrješivosti ženidbe, odnosno o stanju onih koji žive s drugom ženom ili drugim mužem premda je prvi bračni drug još živ. Takvim razvojem događaja u biskupiji Strossmayer je duboko potresen i to svoje zapažanje ovako izražava: »*Nemogu se sjetiti, da bi ikada što-godj sa kolikom tugom i žalošću duše svijje pisao, kao što evo sada ovo pišem. Čini mi se, ko da nepišem običnim cmilom, nego gorkima suzama i krvlju svojom.*«²⁹ Poručuje svećenicima kako je potpuno jasno da se tu radi o bludnji i razvratnosti i da se takve pojave tako trebaju nazivati, što uostalom proizlazi iz Matejevog evanđelja u 19. poglavlju gdje Isus jasno definira nerazrješivost ženidbe. Strossmayer zahtijeva od svećenika da taj Isusov nauk dosljedno poštuju i ispunjavaju. Biskup je pritom potpuno jasan i strog i ne dopušta nikakvih promjena u pastoralnome radu te isto tako zahtijeva da se ta Korizmena okružnica protumači

24 Usp. Rastava uz trajanje ženidbene veze, u: *Zakonik kanonskog prava*, Zagreb, 1996, kanoni 1131–1155. Ovi kanoni pokazuju da i današnje crkveno zakonodavstvo ne dopušta razrješenje ženidbe u takvim slučajevim, nego samo rastavu braka uz trajanje ženidbene veze.

25 Usp. J. J. Strossmayer, navedena Korizmena okružnica od 4. veljače 1878, str. 44.

26 Usp. *isto*, str. 44.

27 Usp. *isto*, str. 46–47.

28 Usp. J. J. Strossmayer, Korizmena okružnica od 4. veljače 1884, u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, 12 (1884), br. 3., str. 17–70.

29 *Isto*, str. 62.

puku. Naposljetku poručuje svećenicima da žive svoje zvanje dosljedno, što će imati za posljedicu i smanjenje spomenutih slučajeva.³⁰

2. Sklapanje ženidbe

Biskup Strossmayer donio je određene odredbe vezane uz sam čin sklapanja ženidbe:

1. Prenosi odluku svjetovnih vlasti da niža svjetovna vlast ne može izdati dopuštenje za vjenčanje ako prije toga zaručnici ne pokažu potvrdu od svoga župnika da su dovoljno poučeni u kršćanskome nauku. Tu naredbu Strossmayer pozdravlja i prenosi župnicima uz dodatak da nastoje što bolje i na vrijeme poučiti buduće mladence kako bi mogli potvrdu o svladanome kršćanskom nauku na vrijeme priložiti svjetovnoj vlasti.³¹

2. Zbog česte nesloge i problema u braku, a prema Strossmayeru jedan od uzroka tomu leži u vjenčavanju starije djevojke za mladega, nepunoljetnog mladića, određuje svećenstvu da ne smiju vjenčati djevojku koja je napunila osamnaest godina, naročito ako je poznata po raspuštenosti, s mladićem koji nema osamnaest godina, a da prije toga ne zatraže njegovo dopuštenje.³²

3. Navodeći čudoredne i ekonomske razloge zbog kojih se pučka slavlja trebaju skratiti, biskup Strossmayer ponavlja da se ženidbena slavlja na selu trebaju dovršiti do ponoći, kako je bio i ranije običaj, a od toga se izuzimaju mjesta i gradovi iz opravdanih razloga, naročito ako nema bojazni da će se prekršiti obveza posta.³³

3. Govor o obitelji

U središtu biskupove pastoralne brige, osim braka kao zajednice muža i žene, nalazi se i obiteljska zajednica koja je još složenija društvena i eklezijalna stvarnost i koja je opterećena određenim problemima.

3.1. Obitelj i obiteljski dom

Misli kojima Strossmayer započinje svoju Korizmenu okružnicu iz 1878. godine vezane su uz obitelj i »domaću kuću«.³⁴ Obitelj i obiteljski dom je za nj mjesto topline i ljubavi, i kao takvo nezamjenjivo je za društvo i Crkvu. Prema Strossmayeru, Bog u svojoj mudrosti u pojedinim narodima daje posebne obitelji

30 Usp. *isto*, str. 69–70.

31 Usp. J. J. Strossmayer, Okružnica od 8. studenog 1854, u: *Zapisnik Okružnica župe Račinovci od 1854–1893*.

32 Usp. J. J. Strossmayer, Okružnica od 29. veljače 1852., u: *Zapisnik Okružnica župe Slavonski Brod od 1850–1857*.

33 Usp. J. J. Strossmayer, Okružnica od 29. srpnja 1856., u: *Zapisnik Okružnica župe Slavonski Brod od 1850–1857*.

34 Usp. J. J. Strossmayer, navedena Korizmena okružnica od 4. veljače 1878, str. 25.

iz kojih onda izlaze velikani povijesti, a sve to u svrhu ispunjenja Božjih nauma. Tu tvrdnju biskup potkrjepljuje podacima iz Svetoga pisma, a zatim i iz povijesti staroga Rima.³⁵

Nakon što je naveo ove primjere, obraća se svećenicima s porukom da im je glavna dužnost bdjeti i raditi na očuvanju kršćanskih vrjednota obiteljskoga života u narodu.³⁶ Izraz »domaća kuća« Strossmayer tumači kao ono mjesto koje je Katolička Crkva oduvijek nastojala pretvoriti u »domaću crkvu.«³⁷

Poruka biskupa Strossmayera u Korizmenoj poslanici iz 1893. godine, koju su svećenici morali pročitati i rastumačiti vjernicima,³⁸ odaslana je obiteljima s pozivom da obdržavaju kršćanske zakone. Vjernici će pripomoći dobrobiti naroda ako budu vršili svoju svetu dužnost pretvarajući svoje kuće u žive slike nazaretske kuće i ako »*roditelji i starešine nekim načinom svojim mladima domaći svećenici budu.*«³⁹

Takve obitelji imaju zadatak u svojoj kući čuvati i obdržavati vjeru, molitvu i pobožnosti.

3.2. *Obitelj i bigamija*

Kao jedan od najvećih modernih udara na ustrojstvo obitelji, Strossmayer u Korizmenoj okružnici iz 1884. godine navodi bigamiju.⁴⁰ Za biskupa je to tako gorući problem da zbog njega mijenja prvotni sadržaj koji je bio namijenio za svoju Korizmenu okružnicu. Čitavu okružnicu posvećuje upravo problemu bigamije.⁴¹

Takav se stil života pokušava se polako uvući i u hrvatske krajeve, stoga poziva svećenike da se odlučno uhvate u koštac s tim problemom i da koriste svaku prigodu kako bi vjernike poučili o grješnosti takvih veza i nespojivosti s kršćanskim naukom. Isto tako, takve slučajeve trebaju prijaviti kako civilnoj, tako i crkvenoj vlasti i to bez odlaganja, kako bi se moglo pristupiti rješavanju problema.⁴²

Posebno poziva svećenike da rastumače ženama koliko je takvim vezama ugroženo njihovo dostojanstvo, a koje im na najizvrsniji način čuva i štiti kršćanski brak. One same trebaju ustati protiv takvih veza i ne dopustiti da ih se u njih uvlači.⁴³

35 Usp. *isto*, str. 26.

36 Usp. *isto*, str. 27.

37 Usp. J. J. Strossmayer, Korizmena poslanica od 18. siječnja 1891, u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, 19 (1891), br. 2, str. 43.

38 Usp. J. J. Strossmayer, Korizmena poslanica od 15. siječnja 1893, u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, 21 (1893), br. 2, str. 52–53.

39 *Isto*, str. 53.

40 Usp. J. J. Strossmayer, navedena Korizmena okružnica od 4. veljače 1884, str. 62–70

41 Usp. *isto*, str. 18.

42 Usp. *isto*, str. 63–64.

43 Usp. *isto*, str. 68–69.

3.3. Žene i djeca u obitelji

Tumačeći u korizmenome obraćanju svećenicima i puku encikliku Lava XIII. »Rerum novarum«, biskup Strossmayer navodi pojedinosti koje su vezane uz domaće okolnosti, posebno tumačeći stanje obitelji, a naročito žena i djece u obitelji.⁴⁴ U svom tumačenju biskup polazi od toga da je obitelj prvotno, naravno i najsvetije društvo. Ona je prava i živa slika društva i države. To pak istodobno znači da će društvo i država biti onoliko napredni koliko su napredne obitelji. Obitelj se s punim pravom može i treba smatrati domaćom crkvom i domaćom školom⁴⁵, a za onoga ili one koji bi to pokušali ugroziti, Strossmayer veli: »*Za to bi upravo proklet biti morao onaj, koji sveti sustav obitelji, u njezinu svetost i čistoću, u njezinu jedinstvo i njezinu vjernost, u njezinu nerazdruživost i vječitost dira.*«⁴⁶ Ove riječi pokazuju njegovu odlučnost da obitelji iskaže dužno poštovanje i istodobno pripravi slušatelje za daljnji govor u kojem tumači ulogu i mjesto djece i žena u obiteljima.

Govor o djeci Strossmayer započinje usporedbom prema kojoj su djeca živa slika i prilika roditelja. Nakon smrti roditelji na neki način bivaju prisutni u djeci. Djeca ne samo da nose ime i roditeljski imetak, nego i poštenje svojih roditelja. Zato su roditelji dužni ispravno odgajati svoju djecu kako bi budućnost društva i države bila sretna i blagoslovljena. U tom smjeru navodi i papino inzistiranje u enciklici da države i državnici u radničkom svijetu posebnu pozornost poklanjaju djeci i ženama.⁴⁷

Strossmayer podsjeća na zgražanje kod ubijanja kršćanske djece i žena u rimskim koloseumima ili na zapostavljanje djece u Kini te na glad i smrt osudenu djecu, a kaže i da se zaboravlja silno mnoštvo djece koja u razvijenim industrijskim zemljama i to kršćanskim, rade teške poslove u tvornicama, izloženi mnogim nepravdama i bolestima te zbog toga umiru veoma mladi. Nije mnogo bolja situacija ni sa ženama koje bivaju zapostavljene i odvojene od obitelji, radeći naporno u tim istim tvornicama s muškim svijetom i pomalo se odajući nenormalnomu životu.⁴⁸

Takvo iskorištavanje djece i žena Strossmayer naziva smrtnim grijehom protiv Boga i protiv čovječanstva. Svećenici imaju dužnost iz svega srca moliti Boga da omekša srca tih okorjelih duša te da svojim Duhom potakne kršćanske državnike da spriječe mučenje djece i žena.⁴⁹

44 Usp. J. J. Strossmayer, Korizmena poslanica od 17. siječnja 1892, u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, 20 (1892), br. 3, str. 27.

45 Usp. *isto*, str. 27

46 *Isto*, str. 27.

47 Usp. *isto*, str. 46.

48 Usp. *isto*, str. 46–47.

49 Usp. *isto*, str. 47.

4. Sklapanje braka između krštene i nekrštene osobe⁵⁰

Nekoliko je aktualnih događaja i problema vezanih uz sklapanje braka potaklo biskupa Strossmayera da reagira poduljom, već ranije navedenom Korizmenom okružnicom iz 1884. godine.⁵¹ U jednoj se susjednoj državi pomalo pokušavalo stvoriti ozračje da se zakonski odobri brak između krštene i nekrštene osobe, odnosno između kršćana i Židova. U kasnijoj Korizmenoj poslanici iz 1893. godine, biskup Strossmayer donosi neke podatke koji daju više jasnoće o tome o kojoj se to državi radi.⁵² Ni u ovoj poslanici ne nalazi se izrijekom navedena zemlja, ali biskup navodi da bi pokušaji ozakonjenja građanske ženidbe između krštenih i nekrštenih mogli prijeći preko Drave i Dunava, iz te zemlje u Hrvatsku. Uz to dodaje da se radi o zemlji koja je pretežito kršćanska, koja je na prijelazu iz 9. u 10. st. primila kršćanstvo i koja se naziva »Marijino kraljevstvo«. Na temelju ovih podataka može se pretpostaviti da se radi o Mađarskoj, što potvrđuje Korizmena poslanica iz 1894. godine.⁵³ Za to isto susjedstvo vezana je i najnovija praksa da se dopušta rastava kršćanske ženidbe putem mijenjanja vjere. Promjenom vjere bivaju ostvareni uvjeti za sklapanje novoga braka.⁵⁴ Na cjelokupnu tu problematiku reagirao je i papa Lav XIII. enciklikom »Constanti Hungarorum« iz 1893. godine kojom poziva biskupe i narod u Mađarskoj na obranu vjere.⁵⁵

Osim ove pojave, Strossmayer napominje da je još jedan razlog njegova pisanja o kršćanskoj ženidbi, a to je enciklika pape Lava XIII. »Arcanum illud«, koju je 1880. godine papa uputio svim biskupima.⁵⁶ Strossmayer navodi da ta enciklika govori o crkvenome nauku vezanom uz kršćansku ženidbu koji biskupi trebaju što revnije tumačiti svojim vjernicima. Zbog svih navedenih razloga, kao i zbog novije pojave u hrvatskim krajevima da pojedinci svojevolumno razvrgavaju brak i sklapaju novi, često s osobama druge vjere ili s nevjernicima, biskup Strossmayer odlučio je uputiti korizmenu poruku svećenstvu i vjernicima o kršćanskoj ženidbi te o nedostacima ženidbe između krštenih i nekrštenih.

U svom tumačenju navodi tri bitna kršćanska čimbenika koji ne idu u prilog ženidbama između krštenih i nekrštenih:

50 Strossmayer rabi izraz *sklapanje braka između krštenih i nekrštenih*. Takav izraz poznaje i današnje crkveno zakonodavstvo (usp. N. Škalabrin, *Ženidba*, Pravno–pastoralni priručnik, Đakovo, 1995, str. 39.), ali rabi točan izraz — sklapanje ženidbe između katoličke stranke i nekrštene stranke. Usp. N. Škalabrin, nav. dj., str. 269. i 276. I obrednik *Red vjenčanja* iz 1970. godine govori o redu vjenčanja između katoličke i nekrštene osobe. Usp. Rimski obrednik *Red vjenčanja*, Zagreb, 1970, str. 26–31.

51 Usp. J. J. Strossmayer, navedena Korizmena okružnica od 4. veljače 1884, str. 17–62.

52 Usp. J. J. Strossmayer, navedena Korizmena poslanica od 15. siječnja 1893, str. 40–41.

53 Usp. J. J. Strossmayer, Korizmena poslanica od 4. veljače 1894, u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, 22 (1894), br. 2., str. 11.

54 Usp. J. J. Strossmayer, navedena Korizmena okružnica od 4. veljače 1884, str. 19–20.

55 Usp. A. Spiletak, nav. dj., str. 237.

56 Usp. M. Milić, *Pape od sv. Petra do Ivana Pavla II.*, Split, 1998, str. 258.

1. Braku između krštenih i nekrštenih protivi se svetost kršćanskoga braka.
  2. Takvomu braku protivi se i jedinstvo kršćanskoga braka, i to ne jedinstvo gledano kao takvo, nego pravo i živo jedinstvo, a koje pripada temeljnomu zakonu kršćanskog braka.
  3. Na kraju, takva se ženidba protivi svetoj svrsi ženidbe, koja se odnosi kako na supružnike, tako i na djecu.
- U idućim poglavljima navedena su Strossmayerova objašnjenja gornjih tvrdnji.

4.1. *Ženidba između krštene i nekrštene osobe u odnosu na svetost kršćanskoga braka*

Strossmayer ističe svetost svih sakramenata, naročito svetoga reda i ženidbe. Kršćanska je ženidba od osobite važnosti budući da se po njoj Crkva ne samo obnavlja kroz povijest, nego i širi.⁵⁷ Prema kršćanskoj ženidbi, supružnici i djeca koja se radaju u takvom braku postaju dionicima vrhunske časti i dostojanstva kojima je Bog opečatitio kršćanski brak. Svoje teološko opravdanje kršćanske ženidbe Strossmayer potkrepljuje 5. poglavljem Poslanice Efežanima gdje se govori o kršćanskoj ženidbi i dužnostima koje su vezane uz nju.⁵⁸

Strossmayer tumači kako Isus zapravo donosi bitan zaokret u gledanju na brak. Muž je dobio mjerodavan i trajan uzor u Isusu koji je zbog zaručnice Crkve visio na križu. Ženidbenim otajstvom još je više dobila žena u obitelji koja je do tada bila u bespravnome položaju. Prema tadašnjem uvjerenju, samo je žena morala biti vjerna u braku dok je muževima bilo dopuštena nevjera. Međutim, Isus je to preokrenuo u nove odnose, u načela pravednosti između muža i žene rekavši da je isto dopušteno i zabranjeno i mužu i ženi.⁵⁹ Na temelju ovih činjenica, Strossmayer želi reći koliko su dostojanstvo žene dobile u kršćanstvu, a koje ranije nitko nije mogao ni zamisliti, a kamoli dati ženama. Zbog tih se razloga posebno obraća ženama hrvatskog naroda s pozivom: *»Ja bih rado, da si kod nas i u našem narodu nježni spol ovo k srcu uzme i da dobro zapamti, da sve razvrtno navale na otajstveni značaj ženidbe kršćanske ništa drugo u bitnosti nisu, nego navale na onu čast i ono pravo, koje je kršćanstvo ženi na uvieke osvojilo i zajamčilo.«*⁶⁰

Strossmayer ističe da je po preporodu obitelji nastupio i preporod društva i države te da je zbog toga otajstveni značaj kršćanske ženidbe slika i izvor svih dobara koja se u društvu i u kršćanskoj državi uživaju te se pita može li toj uzvišenoj svrsi odgovoriti brak između krštene i nekrštene osobe. Pozivajući se na sv. Pavla tvrdi da to nije moguće, budući da upravo prema Pavlu kršćanski brak mora biti živa slika zajedništva između Isusa Krista s jedne strane te Crkve i ljudskoga roda s druge strane.⁶¹

57 Usp. J. J. Strossmayer, navedena Korizmena okružnica od 4. veljače 1884, str. 21.

58 Usp. *isto*, str. 22.

59 Usp. *isto*, str. 24.

60 *Isto*, str. 26.

61 Usp. *isto*, str. 27.

Strossmayer izražava čuđenje nad istupom nekih pojedinaca koji se služe nepostojećim dokazima prema kojima je pravo na kršćanski brak Crkvi posudila država te stoga to pravo država može ponovno oduzeti. Takve tvrdnje najodlučnije odbacuje podsjećajući da je svetost i čistoću bračne veze, od Boga uspostavljenju, Isus potvrdio i Crkvi ostavio u nasljeđe da ju čuva te vrši i obnaša na korist ljudskoga roda. Stoga se svjetovna vlast ni posredno ni neposredno ne smije miješati u to, a također bila bi velika pogriješka svjetovne vlasti dopuštenje ženidbe između krštene i nekrštene osobe jer bi tim činom radila sama protiv sebe i svoje svrhe postojanja.⁶²

Na kraju napominje da je brak sveta veza kojom se dvoje ljudskih bića zauvijek sjedinjuju u jedno biće iz najsvetijih, najozbiljnijih i najčistijih svrha. Svaki od ovih izraza pretpostavljaju vjernost, čistoću, svetost i ozbiljnost ili, još kraće, Boga i vjeru.

4.2. *Ženidba između krštene i nekrštene osobe u odnosu na jedinstvo kršćanskoga braka*

Temeljna je misao ovoga poglavlja Strossmayerovo dokazivanje da se brak između krštene i nekrštene osobe protivi izvornomu jedinstvu koje može razriješiti jedino smrt.⁶³ Ženidbeno jedinstvo Strossmayer izriče formulacijom da u braku svetost rađa jedinstvo, a svetost i jedinstvo naravnim načinom rađaju nerazrješivost. Nastojeći objasniti to jedinstvo u trojstvu, Strossmayer piše o nutarnjem jedinstvu koje se opire ženidbama između krštenih i nekrštenih osoba. Nutarnje se jedinstvo nalazi u duši i srcu vjernika. To se jedinstvo odnosi na istinu da je jedan Bog, jedan Isus, jedna Crkva, jedno krštenje, jedna istina. Ono što je svima jasno jest da takvoga nutarnjeg jedinstva kod nekrštenih osoba nema. Kao prilog tomu navodi sv. Pavla (2 Kor 6,14–16) koji se izričito protivi miješanju s poganima.⁶⁴

U daljnjem govoru navodi i jedno poglavlje predloženoga civilnog zakona o ženidbama između krštenih i nekrštenih osoba, prema kojemu se nakon rastave jednoga može sklopiti i drugi civilni brak, čak i među onima koji su se rastali, a sad ponovo žele živjeti zajedno. Prema tome predloženom zakonu, takvi bi brakovi bili potpuno zakoniti.

Takvi primjeri jasan su i nepobitan dokaz »*da se tim zakonom nikakva prava i trajna ženidbena sveza postići neda, nego samo njeka vrst žive obsjene, koja danas jest sutra nije. Odnosno da je svedeno na trenutno raspoloženje supružnika.*«⁶⁵

Pastoralnim djelatnicima svoje biskupije Strossmayer daje nekoliko smjernica što trebaju činiti u slučaju da se i u hrvatskim krajevima u budućnosti proglasi takav zakon ili se pojave situacije gdje u njihovim župama postoje takvi brakovi

62 Usp. *isto*, str. 32–33.

63 Usp. *isto*, str. 34.

64 Usp. *isto*, str. 35–36.

65 *Isto*, str. 41.

koji od Crkve nisu priznati, naročito ako se radi o braku između krštene i nekrštene osobe:⁶⁶

1. One koji su stupili u takav brak trebaju poticati, moliti i nagovarati na svaki mogući način da se pokaju i čine pokoru i ako se pokažu ozbiljnim pokornicima koji se istinski kaju, takve treba vratiti u jedinstvo s Crkvom.
2. Prema državnome zakonu, takva bi osoba bila u zakonitoj vezi koju Crkva ne može poništiti, ali sa svoje strane može nastojati i drugu stranu krstiti kako bi se onda mogao sklopiti i valjan crkveni brak. Ako to nije moguće, tada pastoralni djelatnici trebaju onu stranku koja se pokajala podržati i zaštititi.

4.3. *Ženidba između krštene i nekrštene osobe u odnosu na svetu svrhu kršćanske ženidbe*

Strossmayer ističe da bi se u hrvatskome susjedstvu planirani državni zakon o ženidbi između krštene i nekrštene osobe u potpunosti nalazio u suprotnosti sa svetom svrhom kršćanske ženidbe koja se može svesti na dvije značajke: supružnici i djeca.⁶⁷ Promatrajući same supružnike, ističe da se dvoje ljudi mogu i smiju spojiti u jedno samo svetom i ozbiljnom namjerom da jedno drugo posvećuju i usavršavaju, a to se međusobno posvećenje ne može postići bez žive vjere i Božjega zakona.⁶⁸ Prema Strossmayeru, vjera je u životu toliko važna da se nikako ne može dopustiti da se ulaskom u brak ona mora zbog supružnika nevjernika zatomiti ili zaboraviti.⁶⁹

Neprimjerenost predloženoga zakona o ženidbi između krštenih i nekrštenih osoba osobito je zamjetna kad se ženidbena veza smatra vezom u kojoj će si supružnici međusobno olakšavati teret života i međusobno se žrtvovati do kraja života. To je jedna od bitnih i najvažnijih svrha braka koju vjernici mogu postići samo neprekidnim vježbama u svakoj dobroti i kreposti. Takvo što nije moguće u takvim brakovima.⁷⁰ Na kraju biskup Strossmayer podsjeća svećenike na činjenicu da: *»Nevjera ničim drugim na ovom svijetu uroditi ne može, nego i opet nevjerom, nestalnost ničim drugim, nego rasulom; pohota i bludnost ničim drugim, nego trulošću i propašću; preziranje Boga i zakona božjega, preziranjem svake vlasti i svakoga zakona ljudskoga.«*⁷¹

Promatrajući predloženi zakon o ženidbi krštene i nekrštene osobe i uspoređujući ga s drugom svrhom ženidbe, a to su djeca, upozorava da se upravo u odnosu na tu svrhu ženidbe uočava opasnost od takvih ženidbi. Obitelj treba biti mjesto molitve, čitanja Biblije, roditelja koji svojim primjerom pokazuju djeci kako treba živjeti, osobito kršćanske majke koje trebaju neprestano svoju djecu

66 Usp. *isto*, str. 41–43.

67 Usp. *isto*, str. 50.

68 Usp. *isto*, str. 50.

69 Usp. *isto*, str. 51.

70 Usp. *isto*, str. 53.

71 *Isto*, str. 53.

prikazivati Bogu i u njih ucijepiti zahvalnost Bogu.⁷² Strossmayer smatra da se djecu i mladež treba stegom odgajati, ali ne ropskom stegom, nego onom koja proizlazi iz ljubavi. Stegom koja iz obiteljske kuće biva nošena u život i svijet i ne dopušta slabost koja bi čovjeka od istine, pravde i od Boga odvratila.⁷³ Takva stega nije moguća u obiteljima gdje žive kršteni i nekršteni jer se u tim obiteljima odbija svaki zakon Božji i vjera.

Iako su za Strossmayera navedeni primjeri dovoljan dokaz protiv ženidbe između krštene i nekrštene osobe, ipak navodi još dva razloga. Prvi, brak je od svake državne vlasti stariji i plod je Božje, a ne ljudske volje. Državna vlast ima potpuno pravo građanske odnose naspram braka prilagoditi svojoj svrsi i nakani, ali nema pravo dirati u samu bitnost braka, što znači neka se Židovi žene Židovkama, kršćani kršćankama, a ne miješati ih.⁷⁴ Drugo, prema Evanđelju, svi su pred Bogom jednaki i istom cijenom krvi Kristove otkupljeni. Jedino prvenstvo koje Isus priznaje jest poniznost i služba drugima, a ne nametanje drugima određene vjere i ženidbenoga zakona koji se protivi vjeri.⁷⁵

Pravna situacija vezana uz neredovite ženidbe u to vrijeme u Hrvatskoj regulirala je dio problema, i to onaj koji se odnosio samo na sklapanje ženidbe katolika i krštenoga nekatolika.⁷⁶ Naime, ženidbu katolika s kršćaninom nekatolikom Crkva nije odobravala, ali je ipak dopuštala pod određenim uvjetima, a ti su uvjeti u Strossmayerovo vrijeme bili da:

- a) sva djeca, bez razlike u spolu, trebaju biti krštena i odgajana u katoličkoj vjeri,
- b) katolička strana može i smije slobodno vršiti propise svoje vjere.

Ovaj drugi uvjet nije bio potreban u Hrvatskoj jer je i građanski zakon toga vremena u Hrvatskoj zabranjivao prelazak iz jedne vjere u drugu i dopuštao slobodu vjeroispovijesti (Naredba od 1. travnja 1800. i Odpis (rescriptum) visoke dvorske kancelarije od 29. lipnja 1817.).⁷⁷

Kako su građanski zakoni rješavali pitanje drugoga uvjeta za sklapanje ženidbe u crkvi, trebalo je riješiti i prvi uvjet koji se odnosio na odgoj djece. Taj se uvjet rješavao u dakovačkoj biskupiji napatkom u Okružnici br. 253. od 1870. godine.⁷⁸

U praksi su postojala samo dva slučaja: kršteni nekatolički zaručnik ili pristaje na katolički odgoj djece ili ne pristaje. Ako pristaje, postupak je puno kraći i jednostavniji i svećenik koji vodi obred vjenčanja aktivno sudjeluje u postupku. Zaručnici međusobno potpisuju ugovor o tome da će krstiti svu djecu i odgajati ih u katoličkoj vjeri. Ako zaručnik kršteni nekatolik ne pristaje na katolički odgoj djece, tada je postupak teži i svećenik koji ih treba vjenčati u samom činu sudjeluje

⁷² Usp. *isto*, str. 55.

⁷³ Usp. *isto*, str. 56.

⁷⁴ Usp. *isto*, str. 57.

⁷⁵ Usp. *isto*, str. 59.

⁷⁶ Usp. I. Svirčević, Postupak pri mješovitoj ženidbi, u: *Glasnik biskupije Bosanske i Srijemske*, 20 (1892), br. 12, str. 132–134.

⁷⁷ Usp. *isto*, str. 132.

⁷⁸ Usp. *isto*, str. 132.

pasivno, kao svjedok vjere. Vjenčanje se treba obaviti u župnome stanu i svećenik će imati na sebi samo reverendu, bez ikakvih liturgijskih odjevnih predmeta.⁷⁹ Iz ovih se navoda uočava da se postupak primjenjuje samo u slučajevima kada je zaručnik nekatolik. Kada je zaručnik katolik, a zaručnica krštena nekatolkinja, nije potreban nikakav ugovor niti obećanje o katoličkom odgoju jer to rješava tada važeći građanski zakon za Hrvatsku (previšnja Rješidba od 25. ožujka 1844.) po kojem su u takvom slučaju supružnici dužni svu djecu krstiti i odgajati u katoličkoj vjeri.⁸⁰

Može se uočiti da je ženidba između katolika i krštenoga nekatolika u Strossmayerovo vrijeme postojala i da je postojao zakon koji je regulirao tu materiju. Što se tiče ženidbe između kršćanina i nekrštene osobe, zakonske podloge u Hrvatskoj za to nije bilo. Ono protiv čega je Strossmayer ustao početak je konkretnih razmišljanja i prijedloga određenih ljudi u hrvatskome susjedstvu da se to ozakoni.

5. Pobačaj — obiteljski problem

Govoreći u prvome dijelu Korizmene okružnice iz 1878. godine o svetosti braka, biskup Strossmayer preporučuje svećenicima da vjernicima uz tumačenje o svetosti braka spominju i njegovu plodnost, uz poseban osvrt na pobačaj kao grijeh kojim se ubija izvor života od Boga posvećen. Biskup smatra da se pobačajem ne ubija samo jedno biće, nego čitavo pokoljenje te da je to grijeh koji u nebo vapi za Božjom osvetom i prenosi se na buduće naraštaje.⁸¹

U trećem dijelu Korizmene poslanice iz 1888. godine Strossmayer nabraja grijeh te posebno mjesta posvećuje pobačaju.⁸² Govoreći o grijehu pobačaja piše: »Najveći pako u tom obziru grijeh i prava opačina je trošenje djece u utrobi majčinoj, koje se je žalibože i u našem narodu ponješto uvriježilo.«⁸³ Strossmayer to smatra užasnom nesrećom kako za pojedinca, tako i za narod. Stoga svima koji s narodom rade, napose svećenicima, poručuje da ih od toga svim silama odvraćaju i jasno im poručuju da je naš Bog Bog živih a ne mrtvih te da smo svi mi stvoreni za život, a ne na smrt. Zatirati samu klicu života u sebi za Strossmayera znači ubijati samoga Boga u najbitnijem daru. Osobe koje čine pobačaj Strossmayer naziva davolima koji se u potpunosti od Boga odmeću. Svoj govor o toj temi završava pozivom onima koji narod od svakoga zla čuvaju da neprestano upozoravaju narod na strahotu takvoga čina.

79 Usp. *isto*, str. 132; 134.

80 Usp. *isto*, str. 132.

81 Usp. J. J. Strossmayer, navedena Korizmena okružnica od 4. veljače 1878, str. 33.

82 Usp. J. J. Strossmayer, Korizmena poslanica od 4. veljače 1888, u: *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, 16 (1888), br. 3, str. 64.

83 *Isto*, str. 64.

Zaključak

O Strossmayerovu životu i djelovanju općenito, kao i o njegovome pastoralnom djelovanju, do sada je već pisano. Ipak, njegovo pastoralno djelovanje u biskupiji vezano uz pisanu riječ nije sustavno istraženo i prikazano na jednome mjestu. Stoga je namjera ovoga rada bila istražiti upravo ovo područje. Istraživanje sam usmjerio na biskupove pastoralne okružnice i poslanice koje je pisao i slao, kako biskupijskomu svećenstvu, tako i vjernicima svoje biskupije tijekom svoga polustoljetnoga biskupovanja. Posljedica tog istraživanja velik je broj obrađenih tema, a ovaj rad uzima u obzir samo jednu i to onu vezanu uz kršćanski brak i obitelj.

Iz okružnica i poslanica biskupa Strossmayera koje izričito ili usputno govore o braku i obitelji, može se uočiti jedan velik i središnji problem. Taj je problem slika braka i obitelji koju je stvorilo društvo 19. stoljeća. Vrjednote vezane uz brak i obitelj, koje su u kršćanstvu poznate, cijenjene i čuvane, nisu bile ni izbliza tako cijenjene u europskome društvu općenito, kao ni u hrvatskim krajevima. Premda se iz okružnica i poslanica može zaključiti da se takvi antikršćanski stavovi nisu udomili u Hrvatskoj kao prevladavajući, ipak se može uočiti da su već počeli puštati korijenje. Stoga u tome kontekstu iščitavana Strossmayerova razmišljanja, odredbe, stavovi i preporuke svećenicima i vjernicima mogu se jako dobro shvatiti.

U to je doba bio veoma aktualan i problem pojave velikoga broja mješovitih brakova. Na taj problem biskup Strossmayer reagira izrazito oštrim riječima, ponekad i preoštrim, i to u više navrata. Biskup je bio duboko uvjeren da takvi brakovi nemaju realnu podlogu za uspjeh, kao i da narušavaju crkveno i narodno jedinstvo. Današnja slika mješovitih brakova u svijetu daje mu za pravo. Stoga je njegova reakcija, koja je za mnoge njegove suvremenike bila preuranjena i preburna, još važnija i znakovitija. Strossmayer je svojim oštrim reagiranjem na sve koji ugrožavaju brak i obitelj te jasnim pozivom svećenicima na borbu protiv toga, kao i ustrajnim poticanjem vjernika na vjernost kršćanskim stavovima vezanim uz brak i obitelj, pokazao svoju pastirsku skrb za povjereno mu stado.

Veličina biskupa Strossmayera očituje se i u tome što je mnogo ranije od svojih suvremenika shvatio moguće posljedice dogadanja vezanih uz brak i obitelj. Ne samo da je shvatio, nego je odlučno i djelovao u smjeru zaštite dostojanstva kršćanskoga braka i kršćanske obitelji. Takav odlučan i jasan stav nakon Strossmayerovoga nalazi se tek na Drugome vatikanskom saboru koji je poput Strossmayera uputio poziv svima u Crkvi i društvu da se pobrinu za promicanje dostojanstva braka i obitelji.⁸⁴

Josip Juraj Strossmayer bio je nadasve pastir svoje biskupije kojom je ne samo upravljao, nego koju je izgrađivao materijalno i duhovno, štitio od utjecaja ideja i pokreta koji su imali za svrhu potkopavanje vjere i duhovnosti, sustavno

84 Usp. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu »Gaudium et spes«, u: *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila*, latinski i hrvatski, Zagreb, 1970, br. 47–52.

učvršćivao intelektualni i duhovni napredak klera, tematizirao aktualnu pastoralnu problematiku i nastojao dinamizirati sustavan pastoralni rad. Sve ovo pokazuje da je i danas, u vrijeme trajanja proslave Godine vjere, moguće i potrebno u mnogome se ugledati na Strossmayerova razmišljanja i naputke svećenicima o potrebi očuvanja vjere u braku i obitelji.

The Issues of Marriage and the Family in the Circular Letters and Epistles of Bishop J. J. Strossmayer

Drago Iličić*

Summary

When we speak of Strossmayer as a benefactor, politician, orator and educator, we speak of someone or something about which many have heard or read. The laity as well as the clergy know that Strossmayer was also a bishop and exceptionally active one. It seems that his service as a bishop, as manifested in his speeches and treatises, was systematically undervalued. Thus the primary intention of this paper is to acquaint the reader with one of Strossmayer's fields of activity as bishop through his written communication with the clergy and the faithful. The Bishop's writings are presented here as reflections, invitations, incentives and decrees to the diocesan clergy in the form of circular letters and epistles, all of which deal with the topic of marriage and the family. By analyzing these we can clearly see what, according to Strossmayer, the foundations of a successful marriage and a stable family are, and wherein lie the traps of the society of his time which were used to attempt to destroy the Christian meaning of marriage and family. In the end, the Bishop clearly states all the pastoral — catechist — liturgical steps that the clergy are to take in order to protect marriage and the family, and in so doing to protect the Church itself. The Bishop's guidelines and advice could and should be valid even today. Therefore, as we celebrate the Year of Faith, this paper aims to point out the importance of faith as we encounter it in Christian marriage and family and the need for the Church's constant concern and care for its quality, and furthermore to model these after Strossmayer.

Key words: Bishop Strossmayer, the clergy, the faithful, Christian marriage, family, circular letters, epistles

* Drago Iličić, Dr. Sc., Principal of Antun Gustav Matoš Elementary School in Vinkovci. Address: Ohridska 21, 32100 Vinkovci, Croatia. E-mail: drago.ilicic@skole.hr